МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

ЗАТВЕРДЖЕНО
Проректор з науково-педагогічної роботи
_____ Слободян С. О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Program of the Discipline

ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ
History of Russian-Ukrainian wars and conflicts

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

тип дисципліни вибіркова

мова викладання українська

Миколаїв – 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* яка входить до переліку дисциплін вибіркового курсу.

«_23_» _травня_2023 року. 13 с.

Розробник: *Федоренко М. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін.*

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* розглянуто на засіданні *кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін.*

Протокол №_9_ від «_29_» _травня_2023 р.

Завідувач кафедри Олена Щербак

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* розглянуто Методичною комісією *Навчально-наукового гуманітарного інституту*

Протокол №_10_ від «_15_» _червня_2023 р.

Голова Олег Бобіна

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* погоджено з навчальним відділом

Начальник відділу Андрій Лабарткава

Робоча програма навчальної дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* затверджено Навчально-методичною радою НУК

Протокол №_5_ від «_28_» _червня_2023 р.

Голова НМР НУК Євген Трушляков

© НУК, 2023

ЗМІСТ

Вступ 4
1. Опис навчальної дисципліни 5
2. Мета вивчення навчальної дисципліни 5
3. Передумови для вивчення дисципліни 6
4. Очікувані результати навчання 6
5. Програма навчальної дисципліни 6
6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методів їх демонстрування 9
7. Форми поточного та підсумкового контролю 10
8. Критерії оцінювання результатів навчання 11
9. Рекомендовані джерела інформації 12

ВСТУП

Анотація

Метою курсу є формування у студентів базових теоретичних і практичних знань, необхідних для здійснення аналізу та чіткого розуміння причин російсько-українського протистояння. На основі ґрунтовного історичного матеріалу, сучасних історичних та політологічних досліджень студенти зможуть простежити усю ретроспективу російсько-українських війн і конфліктів від минулого до сучасності. Зрозуміти етнічні, політичні, соціальні, економічні і географічні передумови протистояння. Отримати навички роботи з історичною і політичною інформацією. Курс є важливою компонентою формування власного студентського світогляду, патріотизму, політичної та громадянської позиції.

Ключові слова: *гібридна війна, війна, конфлікт, протистояння, Росія, Україна.*

Abstract

The purpose of the course is to provide students with the basic of theoretical and practical knowledge that are necessary for analyzing and clearly understanding reasons of the Russian-Ukrainian conflict. Based on thorough historical material, up-to-date historical and political research, students will be able to trace the entire retrospective of Russian-Ukrainian wars and conflicts from the past to the present. To understand the ethnic, political, social, economic and geographical prerequisites of the confrontation. Get skills in working with historical and political information. The course is an important component of student's worldview formation, patriotism, political and civic position.

Keywords*: conflict, confrontation, hybrid war, Russia, war, Ukraine.*

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів – 5</td><td rowspan="3">Для всіх галузей знань</td><td colspan="2">Вибіркова</td></tr>
<tr><td>Модулів – 1</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів – 2</td><td>3-й</td><td>3-й</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Електронний адрес РПНД на сайті Університету</td><td rowspan="6">Для всіх спеціальностей</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>6-й</td><td>6-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекцій</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Загальна кількість годин – 150</td><td>30 год.</td><td>6 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Семінарські</td></tr>
<tr><td>30 год.</td><td>6 год.</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4; самостійної роботи студента – 6</td><td rowspan="4">Освітній рівень: перший (бакалаврський)</td><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>90 год.</td><td>138 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: залік</td></tr>
<tr><td colspan="2">Форма контролю: комбінована</td></tr>
</table>

2. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення дисципліни *«ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* є формування наукових уявлень з проблем російсько-українських взаємовідносин в критично-аналітичному контексті у відповідності до потреби: формування свідомого, патріотичного громадянина з критичним складом мислення; формування громадянського демократичного суспільства і суверенної правової держави. В основу навчального курсу покладено проблемно-хронологічний підхід. Він передбачає поглиблене вивчення окремих, найбільших трагічних, складних і актуальних проблем історії та сучасності України.

Цілі курсу передбачають формування у студентів відповідно до освітньої програми таких компетентностей:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 6. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 7. Здатність працювати в команді.

ЗК 8. Здатність працювати автономно.

ЗК 9. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Не передбачено.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

В результаті опанування курсу «*ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН І КОНФЛІКТІВ»* студенти мають

знати:

- Основні, базові факти і події з історії російсько-українських війн і конфліктів;
- Підходи, і трактування базових фактів, подій, тенденцій в історії російсько-українського протистояння;
- Причино-наслідкові зв'язки, тенденції російсько-українських війн і конфліктів;
- Сутність гібридної війни;
- Сутність інформаційної війни.
- Сутність російського імперіалізму і неоколоніалізму.

уміти:

- Критично аналізувати історичні та політичні події і факти в їх причинно-наслідковому зв'язку;
- Критично осмислювати, за допомогою набутих історичних знань, сучасне життя країни;
- Протистояти російської інформаційної пропаганді;
- Уміти працювати з історичною і політичною інформацією.

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. **Предмет Історія російсько-українських війн і конфліктів. Історичні витоки російсько-українського протистояння X – початок XX ст.**

Тема 1. Початок російсько-українського протистояння у Київської Русі, доба Феодалізму

1. Предмет Історія російсько-українських війн і конфліктів, мета та завдання курсу;
2. Проблема етнічних витоків російсько-українського протистояння;
3. Київська земля та Залісся, особливості розвитку;
4. Протистояння Києва з Новгородом та Володимиро-Суздальським князівством (друга половина IX – середина XIII ст.).

Література: [2] стр. 55-59; [7] стр. 156-179; [13] стр. 26-46.

Тема 2. Витоки зародження російського імперіалізму та протистояння йому з боку українського народу в добу Нового часу

1. Особливості формування українського та руського народу (XIV – XVIII ст.);
2. Зміцнення Московського князівства, зародження ідеології Третього Риму;
3. Боротьба української держави Гетьманщина, проти московського поневолення (друга половина XVII – XVIII ст.);
4. Етно-культурологічний аспект російсько-українського протистояння у XIX ст.

Література: [2] стр. 95-105, 126-134, 163-194, 245-259, 269-280; [8] стр. 10-152, 261-323; [13] стр. 48-80, 426-437.

Тема 3. Російсько-українська війна під час Національної революції 1917 -1921 рр.

1. Політичні протиріччя між Центральною Радою та Тимчасовим урядом і більшовиками у1917 р.;
2. Війна Центральної Ради з більшовицькою Росією (грудень 1917 – квітень 1918 рр.);
3. Війна Директорії з російським Білим рухом та більшовиками (1919 – 1920 рр.);
4. Причини військової поразки УНР.

Література: [2] стр. 316-367;[5] стр. 392-432, 446-462, 536-568; [8] стр. 405-544; [13] стр. 438-442.

Змістовий модуль 2. Російсько-українські війни і конфлікти другої половини XX – початку XXI ст.

Тема 4. Російсько-українське протистояння під час Другої світовій війни 1939-1945 рр., та повоєнний час

1. ОУН напередодні Другої світовій війни, політичні течії в середині ОУН та їх особливості;
2. Утворення УПА, міфи та реальність;
3. Бойові дій УПА проти радянської армії під час Другої світовій війни 1944 -1945 рр.;
4. Війна УПА проти радянської Росії в повоєнні роки 1945 – 1955 рр.

Література: [2] стр. 442-447, 474-481; [6] стр. 438-492.

Тема 5. Сучасна російсько-українська війна

1. Розпад Радянського союзу, початок російсько-українських протиріч;
2. Прихід до влади в Російської федерації В. Путіна, завершення формування імперіалістичних засад російської зовнішньої і внутрішньої політики;
3. Російське втручання в внутрішні справи України;
4. Підготовка міжнародного співтовариства і російського суспільства до військового нападу на Україну;
5. Російсько-українська гібридна війна 2014 – 2022 рр.;
6. Активна фаза російсько-української війні, бойові дії 2022 – 2023рр.;
7. Сучасний етап війни;
8. Міжнародна підтримка України.

Література: [2] стр. 641-672; [4] стр. 385-425, 442-486; [6] стр. 558-586; [9] стр.1-262; [15] стр. 414-695, 818-1085.

.

Тематичний план навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	с	с.р.		л	с	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. Предмет Історія російсько-українських війн і конфліктів. Історичні витоки російсько-українського протистояння X – початок XX ст.								
Тема 1. Початок російсько-українського протистояння у Київської Русі, доба Феодалізму	30	6	6	18	30		2	28
Тема 2. Витоки зародження російського імперіалізму та протистояння йому з боку українського народу в добу Нового часу	30	6	6	18	30	2		28
Тема 3. Російсько-українська війна під час Національної революції 1917 -1921 рр.	30	6	6	18	30	2	2	26
Разом за змістовим модулем 1	90	18	18	54	90	4	4	82
Змістовий модуль 2. Російсько-українські війни і конфлікти другої половини XX – початку XXI ст.								
Тема 4. Російсько-українське протистояння під час Другої світовій війни 1939-1945 рр., та повоєнний час	30	6	6	18	30		2	28
Тема 5. Сучасна російсько-українська війна	30	6	6	18	30	2		28
Разом за змістовим модулем 2	60	12	12	36	60	2	2	56
РАЗОМ ЗА КУРСОМ	150	30	30	90	150	6	6	138

Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин	
	Денна форма	Заочна форма
Тема 1. Початок російсько-українського протистояння у Київської Русі, доба Феодалізму	6	2
Тема 2. Витоки зародження російського імперіалізму та протистояння йому з боку українського народу в добу Нового часу	6	

Тема 3. Російсько-українська війна під час Національної революції 1917 -1921 рр.	6	2
Тема 4. Російсько-українське протистояння під час Другої світовій війни 1939-1945 рр., та повоєнний час	6	2
Тема 5. Сучасна російсько-українська війна	6	
Разом	30	6

Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

- підготовка до семінарських занять – ***2-4год./1 заняття***;
- написання рефератів, есе, виконання розрахункових, розрахунково-графічних або графічних робіт, домашньої контрольної роботи, перекладу, аналітичний огляд, аналіз практичних, проблемних ситуацій (обсяг однієї роботі 10-20 аркушів А4) – ***мінімум 15 годин на 1 роботу***;
- підготовка до контрольних заходів – (***15-30) год. на 1 захід***.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Підготовка до семінарів	30	18
2	Практичні завдання	30	60
3	Підготовка до контрольної роботи	30	60
	Разом	90	138

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ, ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ТА МЕТОДІВ ЇХ ДЕМОНСТРУВАННЯ

Набуття здобувачами компетенції забезпечується через засвоєння навчального матеріалу у вигляді лекційних, лабораторних занять, самостійної роботи студентів та контрольних тестових робіт програмованого типу.

Основними методами навчання з дисципліни є:

1. Історико - порівняльний метод, за його допомогою шляхом зіставлення виявляється загальне й особливе в історичних явищах, досягається пізнання різних історичних ступенів розвитку одного й того самого явища чи різних явищ.

2. Проблемно – хронологічний метод, передбачає розділення широких тем на ряд вужчих, кожна з яких розглядається в хронологічній послідовності.

3. Аналітичний метод, який означає розбирання, розчленування цілого на складові частини, допомагає виокремлювати в об’єкті історичного дослідження такі проблеми, як розвиток економічних і політичних відносин, внутрішньої і зовнішньої політики держави, культурні процеси тощо.

Засобами діагностики результатів навчання та методами їх демонстрування є:

- відповіді на семінарах;

- стандартизовані тести;
- завдання-кейси.

7. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Досягнення студента оцінюються за 100-бальною системою Університету. Підсумкова оцінка навчального курсу включає в себе оцінки з поточного контролю. У кожного компонента своя частка в загальній системі оцінок. У проміжних оцінках студент може набрати до 100 балів.

Під компонентом проміжних оцінок розуміються поточні оцінки протягом семестру (активність, участь в дискусіях; виконання завдань та інше).

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на семінарських заняттях та набутих практичних навичок під час виконання завдань практичних робіт. Зарахування кредитів навчального курсу можливо тільки після досягнення результатів, запланованих РПНД, що виражається в одній з позитивних оцінок, передбачених чинним законодавством.

Форми контролю результатів навчальної діяльності студентів та їх оцінювання

Відповіді на семінарах	Критерії оцінювання
5	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення, використані міждисциплінарні зв'язки, містить аргументовані висновки
4	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності у викладенні матеріалу
3	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована
2	Відповідь має суттєві помилки, аргументи не сформульовані, використовуються невірна термінологія.
1	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок, не обґрунтована
0	Студент не дає відповіді
Максимальна оцінка студента за даний компонент програми 25 (5 занять по 5 балів).	

Поточний модульний контроль у формі тестування

Правильних відповідей, %	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10
Бал	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Завдання-кейси	Критерії оцінювання
11-10	Вичерпне висвітлення обраної проблематики, чіткий виклад матеріалу, ґрунтовний аналіз поданого, використання інформації широкого діапазону, творче оперування матеріалом, робота виконана правильно і самостійно, відбиває належний рівень знань, та сформованість практичних навичок; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань.
9-7	Якісне викладання матеріалу з обраної проблематики з уривчастим аналізом матеріалу, робота виконана самостійно, містить несуттєві помилки, відбиває належний рівень знань; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань.
6-4	Систематизований та логічний виклад матеріалу, робота виконана, але містить помилки, відбиває недостатній рівень знань та недостатню сформованість практичних навичок; оформлення роботи не в повній мірі відповідає вимогам, що висуваються для даного типу завдань.
3-1	Часткове структуроване викладення матеріалу, виконана робота не відповідає вимогам, які вказані вище як критерії для виставлення позитивної оцінки.
0	Текст і зміст роботи не відповідає темі. Студент не розуміє питання теми.
Максимальна оцінка студента за даний компонент програми 55 балів (5 завдань по 11 балів)	

Форма контролю	Максимальна кількість балів	
	Денна форма	Заочна форма
Участь у семінарських заняттях	5х5 бали = 25 балів	5х5 балів = 25 балів
Контрольна робота (тестування)	2х10 бали = 20 балів	2х10 бали = 20 балів
Завдання-кейси	5х11 бали = 55 балів	5х11 бали = 60 балів
Всього	100	100

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

		Денне відділення		Заочне відділення	
		Вид роботи	Кількість балів	Вид роботи	Кількість балів
ЗМ1	Т1	Участь у семінарі	5	Участь у семінарі	5
		Завдання-кейс	11	Завдання-кейс	11
	Т2	Участь у семінарі	5	Участь у семінарі	5
		Завдання-кейс	11	Завдання-кейс	11
	Т3	Участь у семінарі	5	Участь у семінарі	5
		Завдання-кейси	11	Завдання-кейс	11
	ПМК	Тестування	10	Тестування	10
ЗМ2	Т4	Участь у семінарі	5	Завдання-кейс	5
		Завдання-кейс	11	Завдання-кейс	11
	Т5	Участь у семінарі	5	Участь у семінарі	5
		Завдання-кейс	11	Завдання-кейс	11
	ПМК	Тестування	10	Тестування	10
Сума		100			100

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Бобіна О. В. Політичний рух в Україні: навчальний посібник. Миколаїв: УДМТУ–МГІ, 2003. 40 с.
2. Бойко О. Д. Історія України. Посібник. Київ: Академвидав, 2006. 688 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / гол. редкол. П. С. Сохань. Київ: Наук. думка, 1991-1997.
4. Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура: цивілізаційний вимір. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.
5. Крип'якевичІ., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія Українського війська (від княжих часів до 20-хроків ХХ ст.) / упорядник Б. З. Якимович. 4-те вид., змін і доп. Львів: Світ, 1992. 712 с.
6. Мицик Ю. А., Бажан О. Г. Історія України: навч. посіб. Київ: «КЛІО», 2015. 677 с.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. 3-тє вид. Київ: Либідь, 1995. Т. 1. 627 с.
8. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. 3-тє вид. Київ: Либідь, 1995. Т. 2 608 с.
9. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.
10. Субтельний О. Україна: Історія. Київ: Либідь, 1994. 736 с.
11. Історія України / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін.; під ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 1997. 416 с.
12. Шейко В. М. Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посібник. Київ: Кондор, 2006. 264 с.
13. Етнографія України: навчальний посібник / за ред.. С. А. Макарчука. Львів: Світ, 1994. 520 с.
14. Енциклопедія історії України: у 10 томах / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : «Наукова думка», 2003–2012. Т. 1-9. А-С.
15. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. 1436 p.
16. Hai-Nyzhnyk P., Chupriy L., Fihurnyi Y., Krasnodemska I., Chyrkov O. (2018). Aggression of the Russian Federation against Ukraine: ethnonational dimension and civilizational confrontation. Saarbrücken (Germany): LAP Lambert Academic Publishing. 229 p.

Допоміжна література

1. Бойко О. Д. Нариси новітньої історії України (1985–1991 рр.): навчальний посібник. Київ: Кондор, 2008. 357 с.
2. Велика історія України: у 2-х томах / зладив М. Голубець. Київ: Глобус, 1993. Т. 1. 352 с.
3. Велика історія України: у 2-х томах / зладив М. Голубець. Київ: Глобус, 1993. Т. 2. 400 с.
4. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: навч. посібник. Львів: «Бескід Біт», 2004. 320 с.
5. Дорошенко Д. Нарис історії України: у 2-х томах. Київ: Глобус, 1991.
6. Історія України / відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. 4-те вид. Львів: Світ, 2003. 520 с.
7. Історія України: навчально-методичний посібник для семінарських занять / В.

М. Литвин, А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник та ін.; за ред. В. М. Литвина. Київ: Знання, 2006. 460 с.

8. Крип'якевич І. П. Історія України / відп. редактори Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. Львів: Світ, 1990. 520 с.

9. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України: у 3-х томах. Київ: Генеза, 1994.

10. Політична історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В. І. Танцюри. Київ: «Академія», 2001. 488 с.

11. Політична історія України XX ст.: у 6 т. / редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. Київ: Генеза, *2002–2003*.

12. Світлична В. В. Історія України: навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. 2-е вид. Київ: Каравела; Львів: Новий світ, 2002. 304 с.

13. Україна у міжнародних відносинах XX століття: навч. посібник / за ред. проф. Малика Я. Й. Львів: Світ, 2004. 468 с.

14. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII ст.): навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 248 с.

15. Юрій М. Ф. Етногенез українського народу. 3-тє вид. Київ: Кондор, 2007. 262 с.

16. Юрій М. Ф. Соціокультурний світ України: монографія. 2-е вид. Київ: Кондор, 2004. 738 с.

17. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: у 3-х томах. Львів, 1990–1992.

18. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-тє вид. Київ: Критика, 2006. 584 с.

Інформаційні ресурси в інтернет

1. Національний музей історії України – http://www.nmiu.org.ua/

2. Національний музей історії України у Другій світовій війні – http://www.warmuseum.kiev.ua/

3. Інститут історії України НАН України – http://www.history.org.ua/

Український історичний журнал – http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal

Розробник програми _____М. О. Федоренко